

วัตถุประสงค์ของการลงโทษและประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสิทธิของนักโทษ

2.1 วัตถุประสงค์ของการลงโทษ

เนื่องจากกฎหมายเป็นเครื่องมือของรัฐ ในอันที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ และเนื่องจากการลงโทษเป็นเครื่องส่งเสริมประสิทธิภาพของกฎหมาย ฉะนั้น วัตถุประสงค์อันแท้จริงของการลงโทษ คือ การมุ่งหมายให้สมาชิกของรัฐอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย และเพื่อความปลอดภัยของสังคม จากการศึกษาวิจัยของนักอาชญาวิทยาสำนักต่างๆพบว่า วัตถุประสงค์ของการลงโทษอาจจะแตกต่างกันไปบ้างตาม ค่านิยมของสังคม ความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง และปฏิกิริยาของชุมชนที่มีต่ออาชญากรรมต่างยุคต่างสมัย ซึ่งอาจจะแยกได้ดังนี้ คือ

2.1.1 การลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน

การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนนี้ เป็นรูปแบบการลงโทษที่มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ แพร่หลายที่สุด เป็นแนวความคิดซึ่งได้พัฒนามาจากหลักปรัชญาที่ว่า อาชญากรรมเป็นการประทุษร้ายต่อผู้อื่น จึงสมควรที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับการสนองตอบแก้แค้นให้สาสม และรุนแรงเท่ากับอาชญากรรมที่ได้ก่อขึ้น (Tit-for-tit) ตามหลัก ตาต่อตา ฟันต่อฟัน ชีวิตต่อชีวิต (an eye for an eye and a tooth for a tooth)¹ อันเป็นผลให้การลงโทษสมัยโบราณเป็นไปอย่างทารุณโหดร้าย และนิยมการลงโทษประหารชีวิต หรือ

¹ ประเสริฐ เมฆมณี , หลักทัณฑ์วิทยา , กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์ จำกัด 2523, หน้า 56.

กระทำทรมานแก่ผู้กระทำผิดอย่างรุนแรง เช่น มีการกำหนดโทษประหารชีวิต ผู้ลักขโมยสิ่งของหรือทรัพย์สินจากที่อยู่อาศัยของผู้อื่น การตัดอวัยวะของผู้กระทำ ความผิด เป็นต้น เหล่านี้เป็น การลงโทษที่ตอบแทนต่อความยุติธรรมที่ถูกระทุษร้าย โดยมีความมุ่งหมายเพื่อขจัดความหวาดกลัวภัยแห่งอาชญากรรม และเป็นการใช้อำนาจของรัฐลงโทษผู้กระทำผิด เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสียหายแก่ คัดันตอบแทนต่ออาชญากรรมเป็นการส่วนตัว ในฐานะที่รัฐเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย เพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งความผาสุก และความยุติธรรมในสังคม

ซึ่งตามหลักทฤษฎี Free Will โดย Jeremy Bentham มีความเห็นว่ากฎหมายควรกำหนดโทษให้เหมาะสมกับความผิด (punishment to fit the crime) และควรกำหนดลักษณะของโทษไว้หลายๆประเภท เพราะว่าโทษอย่างเดี๋ยวนั้น จะให้เหมาะสมกับความผิดทุกอย่างย่อมเป็นไปได้²

ความคิดเห็นในเรื่องการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนนี้ ยังมีผู้ให้ความเห็นไว้อีก คือ Hegel เห็นว่าการลงโทษเป็นการยุติธรรม เพราะผู้ถูกลงโทษสมควรที่จะได้รับโทษก็จริงอยู่ แต่หากเมื่อปรากฏว่าเป็นการยุติธรรมที่จะต้องลงโทษแล้ว ก็อาจนำสิ่งอื่นนอกจากความผิดของการกระทำ เข้ามาพิจารณาในการกำหนดโทษด้วย³

ในทางปฏิบัติ วัตถุประสงค์เพื่อแก้แค้นทดแทนนับว่าเป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ แม้จะมีแนวความคิดใหม่ว่า วัตถุประสงค์เหล่านี้เป็นสิ่งล้าสมัย และไม่ชอบด้วยมนุษยธรรมแล้วก็ตาม เพราะความรู้สึกลึกซึ้งของคนส่วนมากนั้นยังต้องการให้อาชญากรได้รับผลร้ายจากการกระทำผิด หนีกับกับความออกจากรังของความผิดที่ได้กระทำลงอยู่ และเมื่อกฎหมายเป็นเครื่องมือของสังคม กฎหมายจึงไม่อาจละทิ้งวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อเป็นการทดแทนนี้เสียได้ นอกจากนั้น การ

² ภราดร ภคพัฒน , การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, หน้า 22.

³ อุกฤษ แสนโกศิก, "วัตถุประสงค์ของการลงโทษ", บทบัณฑิตย เล่มที่ 27 (6 เมษายน 2517) : หน้า 273

ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ ผู้พิพากษาจะกำหนดโทษแก่ผู้กระทำผิดรายใด ก็มักจะนึกถึงพฤติการณ์แห่งความร้ายแรงของการกระทำ ความผิดว่าสมควรจะลงโทษหนักเบาเพียงไร ดังนั้น วัตถุประสงค์เพื่อการแก้แค้นและทดแทนนี้จึงยังคงเป็นที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

2.1.2 การลงโทษเพื่อข่มขู่

การลงโทษเพื่อข่มขู่ เป็นรูปแบบของการลงโทษที่ได้เริ่มวิวัฒนาการในตอนปลายสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป้าหมายหลักของการลงโทษตามหลักการนี้แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ เพื่อให้บุคคลทั่วไปเกิดความเกรงกลัว อันจะเป็นการป้องกันมิให้มีการเลียนแบบอย่างการกระทำผิดนั้นๆ ขึ้นอีกในอนาคตเป็นสำคัญ วัตถุประสงค์ในกรณีนี้เรียกว่า "การข่มขู่ทั่วไป" (General Deterrence) นอกจากนั้น การลงโทษยังมีผลต่อตัวผู้กระทำผิดเอง กล่าวคือ เมื่อถูกลงโทษแล้วก็จะเกิดความเกรงกลัว หลาบจำ ไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีก ซึ่งเรียกว่า "การข่มขู่รายบุคคล" (Special Deterrence)

ในสมัยโบราณ มีการลงโทษที่แสดงให้เห็นได้ชัดว่า มีลักษณะเป็นการข่มขู่เพื่อให้บุคคลทั่วไปเกิดความเกรงกลัวอยู่มากมาย การฆ่าอย่างทารุณโหดร้าย มีผลให้บุคคลทั่วไปเกิดความหวาดเสียวและเกรงกลัว เช่น การเผาทั้งเป็น การโยนลงในน้ำมันเดือด การตัดศีรษะ ซึ่งใช้ในยุโรป แม้แต่กฎหมายไทยก็มีการลงโทษทำนองนี้เช่นกัน เช่น การลงโทษตามกฎหมายตราสามดวง หรือการตัดตีนตัดมือ อันเป็นโทษหนักหนึ่งในสามสถานตามกฎหมายพระเจ้าเม็งราย หรือ มังรายราชศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนั้น วิธีการลงโทษในสมัยโบราณหลายประการ ก็แสดงให้เห็นว่าต้องการให้มีผลเป็นการข่มขู่โดยแท้ เช่น การลงโทษที่มีลักษณะเป็นการประจาน (Branding) เช่น การเอาเหล็กเผาไฟตีตรา ให้เป็นเครื่องหมายติดตัวไปจนตาย การสักหน้าให้เป็นรูปต่างๆ การนำไปผูกมัดไว้ที่สาธารณะ เช่น กฎหมายของรัฐนิวเจอร์ซีย์ตะวันออก ปี 1668 และปี 1675 ก็ได้บัญญัติโทษนี้ไว้ด้วย การใส่ขื่อคา (Stocks and Pillory) ก็ใช้อยู่ในอังกฤษจนกระทั่งปี 1837 จึงได้เลิกไป ส่วนสหรัฐอเมริกาเลิกใช้ในปี 1905 กฎหมายไทยก็มีบัญญัติลงโทษทำนองนี้เช่นกัน เช่น การแห่ประจาน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อข่มขู่ดังกล่าวมานี้ ได้มีผู้โต้แย้งว่า การลงโทษไม่เป็นการข่มขู่มนุษย์จากการประกอบอาชญากรรมเสมอไป โดยให้เหตุผลว่า "ถ้ามนุษย์มีอิสระในการที่จะตัดสินใจ กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวไม่เป็นผลมาจากประสบการณ์ของตนเองแล้ว การลงโทษ จะไม่สามารถยับยั้งการประกอบอาชญากรรมได้เลย ในกรณีนี้ การลงโทษจึง เป็นเพียงแต่ข้อความที่กำหนดไว้อย่างเข้มงวดเท่านั้นเอง"⁴

2.1.3 การลงโทษเพื่อชดเชยความผิดที่เกิดขึ้น

การลงโทษเพื่อชดเชยความผิดที่เกิดขึ้น นับเป็นวิธีการลงโทษที่พัฒนามาจากหลักความรู้สึกของชุมชนที่ว่า "อาชญากรรมจำเป็นต้องให้หนี้กรรมที่ก่อให้เกิดขึ้นกับสังคม" (A Criminal Must Pay His Debt to Society)⁵ วิธีการปฏิบัติที่จะให้ผู้กระทำผิดชดเชยค่าเสียหายในสมัยก่อน กับปัจจุบันนี้ มีผลแตกต่างกันอยู่มาก กล่าวคือ ในสมัยดั้งเดิมนั้น นิยมใช้วิธีการลงโทษที่ทารุณและรุนแรงรวมไปพร้อมกับการชดเชยค่าเสียหาย ที่เรียกว่าเป็นการลงโทษแบบผสมผสานระหว่างการลงโทษเพื่อตอบแทนแก้แค้น กับการลงโทษเพื่อชดเชยค่าเสียหาย ต่อมาการลงโทษได้เปลี่ยนเป้าหมายใหม่ โดยใช้วิธีการลงโทษปรับ หรือชดเชยค่าเสียหาย เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกแก่อาชญากรบางประเภท การลงโทษปรับจึงมีลักษณะคล้ายการรอกการลงอาญาด้วยการคุมประพฤติ ในทัศนคติที่ว่า ต่างก็เป็นวิธีการลงโทษที่ส่งผลกระทบ หรือสร้างรอยมลทินทางสังคมแก่ผู้กระทำผิดน้อยที่สุด

ในปัจจุบัน มีอยู่หลายประเทศที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้กระทำผิดชดเชยค่าเสียหายแห่งอาชญากรรม เช่น ในประเทศอังกฤษได้มีระบบการจ่ายค่าชดเชย (Compensation) และการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ได้รับความสูญเสียจากอาชญากรรมภายใต้หลักที่ว่า "ศาลอาญามีอำนาจที่จะสั่งให้ผู้กระทำผิดจ่ายค่าชด

⁴ Harry E. Barnes, and Negley K. Teeters , New Horizons in Criminology , Prentice Hall 1959, p. 286.

⁵ ประเสริฐ เมฆมณี , หลักทัณฑ์วิทยา , หน้า 64.

เชย และชดใช้ค่าเสียหายแก่ทรัพย์สินที่ถูกโจรกรรม นอกเหนือไปจากความเสียหายทางแพ่ง โดยให้ผู้เสียหายฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดต่อศาลสูง หรือศาลแห่งท้องถิ่น"⁶ เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเป้าหมายแห่งการชดใช้ค่าเสียหายที่สำคัญมีอยู่สองประการ คือ เพื่อเป็นการ ลงโทษผู้กระทำผิด และเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิด ได้รับการบรรเทาลดหย่อนผ่อนโทษโดยให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้ค่าเสียหายจากผู้กระทำผิดตามความจำเป็นเหมาะสมแก่กรณี เป็นการทดแทน จึงนับว่าเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวหลักความคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐาน (Positive School) ซึ่งสนับสนุนให้ใช้มาตรการลงโทษผู้กระทำผิดที่หลีกเลี่ยงวิधिปฏิบัติที่จะเป็นการลดคุณค่า หรือทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้กระทำผิด เท่าที่จะเป็นไปได้

แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติบางครั้งก็มีการนำระบบการจ่ายค่าเสียหายมาใช้กันอย่างปกปิดซ่อนเร้น เช่น เมื่อเกิดการโจรกรรมรายใหญ่ขึ้น อาชญากรผู้กระทำผิดอาจจะตกลงส่งสิ่งที่ลักขโมย พร้อมกับชดใช้ค่าเสียหายเพื่อแลกกับการไม่แจ้งความ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว มาตรการนี้ก็มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดการกระทำความผิดที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ดังสุภาชิตกัญญาหมายที่ว่า " การอภัยความผิดให้แก่ผู้กระทำผิดเพียงคนเดียว เท่ากับเป็นการส่งเสริมกระตุ้นให้มีการกระทำความผิดมากยิ่งขึ้น " นักอาชญาวิทยาจึงเห็นว่าสมควรที่จะให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม พิจารณาหามาตรการให้ผู้ประกอบอาชญากรรมได้ชดใช้ค่าเสียหายแก่เหยื่อนั้นอย่างจริงจัง ในลักษณะสมานประโยชน์ระหว่างความมุ่งหมายแห่งการลงโทษ กับหลักการแก้ไขผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล เพื่อส่งเสริมให้ผู้กระทำผิด ได้กลับความประพฤติและเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมายเกื้อกูลให้ผู้เสียหาย ได้รับการชดใช้ค่าเสียหายโดยชอบธรรมด้วย

2.1.4 การลงโทษเพื่อป้องกันสังคมหรือตัดโอกาสกระทำผิด

⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 40.

เป็นรูปแบบการลงโทษที่จำกัดขอบเขตการเคลื่อนไหว หรือเป็นการกระทำร้ายต่อเนื้อตัวร่างกาย เพื่อมุ่งประสงค์ให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถกระทำความผิด หรือประทุษร้ายต่อสังคมได้อีกต่อไป ดังที่ อีฟเฟน ไฮเมอร์ เรียกว่าการลงโทษดังกล่าวว่า " ทฤษฎีการลงโทษบั่นทอนความสามารถ " (Theory of Disablement) ซึ่งได้แก่ การใช้มาตรการลงโทษต่างๆ เพื่อจำกัดช่องทางแห่งการกระทำผิดโดยตรงเช่น การใช้โทษประหารชีวิต โทษจำคุกและโทษกักขัง ซึ่งถือว่าเป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทษประหารชีวิต และโทษจำคุกตลอดชีวิต ถือได้ว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติต่อบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม สามารถเป็นหลักประกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำได้อีก ส่วนโทษจำคุกนั้น แม้จะเป็นการควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งก็ตาม แต่ในหลายประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษ ก็ได้กำหนดอำนาจให้ศาลในการขยายกำหนดโทษผู้กระทำความผิดออกไปได้อีกถ้าศาลพอใจ โดยพิจารณาจากความประพฤติในอดีต และความน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดอีก⁷ เพื่อเป็นการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม

นอกจากนั้น ในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย มีกฎหมายซึ่งกำหนดให้ศาลมีอำนาจเพิ่มโทษ ที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดหลายครั้งไม่ขีดหลาบเป็นลำดับได้ เช่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 92 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า " ผู้ใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษจำคุก และถ้าได้กระทำความผิดใดๆอีก ในระหว่างที่ยังจะต้องรับโทษอยู่ก็ดี ภายในเวลาห้าปีนับแต่วันพ้นโทษก็ดี หากควรจะพิพากษาลงโทษครั้งหลังถึงจำคุก ให้เพิ่มโทษที่จะลงแก่ผู้นั้นหนึ่งในสามของกำหนดโทษที่ศาลกำหนดสำหรับความผิดครั้งหลัง "

2.1.5 การลงโทษเพื่อปรองดองแก้ไขและฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

⁷ อีระ เมฆกมล, การฝึกการลงโทษผู้ต้องขังในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคศึกษารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2523, หน้า32.

เนื่องจากการลงโทษในสมัยก่อน ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการป้องกันอาชญากรรม มีแต่ปลุกฝังให้ผู้ที่ถูกลงโทษมีความเคียดแค้นอาฆาตพยาบาทยิ่งขึ้น เพราะเป็นการลงโทษโดยระบบแก้แค้น (Revenge) จึงไม่เกิดประโยชน์ใดๆ ขึ้นกับสังคม และเมื่อสังคมมีความเจริญมากขึ้น ก็จำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีเพื่อใช้ปกครองสังคม จึงมีผู้คิดค้นวิธีที่จะลงโทษผู้กระทำผิดให้ถูกต้อง ประกอบกับประชาชนในสังคมมีความตื่นตัวในด้านมนุษยธรรม จึงได้พยายามเปลี่ยนแปลงความมุ่งหมายของการลงโทษด้วยวิธีแก้แค้น มาใช้วิธีการสมัยใหม่ คือ พยายามเปลี่ยนนิสัยของผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดี

ประเทศต่างๆ ได้พยายามศึกษาค้นคว้าหาวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามหลักการลงโทษนี้ให้ได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ วิธีการปฏิบัติจึงแตกต่างกันออกไป จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การที่ให้ความสนใจต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ได้พยายามจะให้ประเทศต่างๆ ร่วมมือกัน วางข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เพื่อเป็นแนวทางในการที่ประเทศต่างๆ จะยึดถือปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกัน ซึ่งเท่ากับเป็นมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังไปในขณะเดียวกันด้วย

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ทักษสถานเป็นสถานที่ป้องกันสังคมให้พ้นจากอาชญากรรม แต่ทฤษฎีดังกล่าวไม่อาจจะบรรลุผลสำเร็จได้ ถ้าไม่ได้ใช้วิธีการปรุแต่งแก้ไขผู้กระทำผิดผนวกเข้าไปด้วย เพราะการนำตัวผู้กระทำผิดไปคุมขังไว้ในเรือนจำ เพื่อที่จะแยกให้อยู่ต่างหากจากสังคม ด้วยการลงโทษตามความผิดตั้งแต่ระยะเวลาสั้นๆ จนถึงตลอดชีวิต การกระทำดังกล่าวนั้นก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้ เหมือนกับการแยกตัวผู้ป่วยโรคเรื้อนไปเก็บไว้ต่างหาก ซึ่งก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาในเรื่องการป้องกันโรคเรื้อนได้เช่นกัน⁸ และการควบคุมอาชญากรรมบางประเภทก็ไม่สามารถจะป้องกันอะไรได้มากนักนอกจากการคุมขังผู้นั้นไว้ตลอดชีวิต ดังนั้น ทักษสถานจึงควรใช้วิธีการลงโทษผสม

⁸ สุวิทย์ นิ่มน้อย และคณะ , อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา , โรงพิมพ์คุณพิมพ์อักษรกิจ , หน้า 76.

ผสมผสานไปกับการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยเน้นการฟื้นฟู อบรม แก้ไขผู้กระทำผิดเป็นสำคัญ เพราะนักทฤษฎีทฤษฎีสมัยใหม่นั้นเห็นว่า การส่งตัวผู้กระทำผิดเข้าไปในเรือนจำนั้นก็คือการลงโทษนั่นเอง เนื่องจากทำให้นักโทษขาดเสรีภาพ ต้องพลัดพรากจากญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และจะต้องปฏิบัติตัวให้อยู่ในระเบียบวินัยของทัณฑสถานในช่วงระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำ⁹

วัตถุประสงค์เพื่อการปรับปรุงแก้ไข มีหลักการคือ มุ่งหมายจะป้องกันไม่ให้เกิดบุคคลที่ได้กระทำผิดแล้วกลับมากระทำผิดซ้ำอีก โดยการแก้ไขปรับปรุงตัวบุคคลผู้กระทำผิดนั่นเอง หลักการนี้มีแนวความคิดว่า การลงโทษซึ่งเป็นผลร้ายนั้น ไม่น่าจะทำให้บุคคลกลับตัวเป็นคนดีได้ จึงควรเปลี่ยนมาใช้ในการปฏิบัติ (Treatment) แทน โดยมีวิธีปฏิบัติ คือ

1) พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิด ได้ประสพกับสิ่งที่จะทำลายคุณลักษณะประจำตัวของเขา โดยการหลีกเลี่ยงการส่งผู้กระทำผิดที่พอมีหนทางหรือโอกาสกลับตัวเข้ามาจำคุกในเรือนจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรสนับสนุนให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการป้องกันอาชญากรรม และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น การรอกการลงโทษด้วยวิธีคุมประพฤติ (Probation) การลงโทษปรับ (Fine) การให้ชดใช้ค่าเสียหาย (Restitution) หรือการให้ผู้กระทำผิดทำงานสาธารณะแทนการลงโทษจำคุก (Community Service) เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะถ้าผู้กระทำผิดถูกส่งตัวเข้าคุกขังในเรือนจำอย่างน้อยที่สุดก็จะทำให้ฐานะ และชื่อเสียงของเขาเสื่อมลงในสายตาของผู้อื่นอันเป็นการทำลายคุณลักษณะประจำตัวของเขาไป ทำให้โอกาสที่คิดจะกลับตัวได้น้อยลงไป และที่สำคัญคือการส่งผู้กระทำผิดที่ยังมีโอกาสจะกลับตัวได้ไปคุมขังร่วมกับผู้ร้ายโดยสันดาน ย่อมง่ายต่อการถ่ายทอดสิ่งชั่วร้าย เพราะคนเราย่อมเลเวลลงได้ง่ายกว่าดีขึ้น

ตามแนวความคิดดังกล่าว Harlow Weber และ Wilkins ได้กล่าวสนับสนุนว่า ผู้กระทำผิดจำนวนมากมายซึ่งจะต้องถูกจำคุกนั้น อาจจะแทนที่การจำคุกได้โดยการปล่อยตัวให้อยู่ในสังคม โดยที่สังคมยังปลอดภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่ามาก

⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 72.

2) วิธีการฟื้นฟูปรับปรุงผู้กระทำผิดในระหว่างคุมขังนั้น มุ่งส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดตระหนักและสำนึกในความผิดโดยตนเอง (Internalization of Norm) และมุ่งพัฒนาทัศนคติค่านิยมของผู้กระทำผิดให้สอดคล้องกับปทัสถานความประพฤติ อันเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคมส่วนรวม โดยวิธีให้การศึกษอาบรมทางด้านศีลธรรม ฝึกหัดวิชาชีพ อันจะช่วยนักโทษให้มีรายได้จากการทำงานในเรือนจำ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

นอกจากนั้น สิ่งสำคัญที่เจ้าพนักงานเรือนจำต้องตระหนักไว้เสมอ คือ การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น จะต้องคำนึงถึงหลักเมตตาธรรมเสมอ ต้องมองว่าผู้กระทำผิดนั้นอยู่ในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่ศัตรู ไม่ใช่ทาส จะต้องปฏิบัติต่อเขาด้วยความเข้าใจและเห็นใจ สิ่งใดที่เป็นสิทธิประโยชน์อันพึงมีพึงได้ก็ควรจะให้เขาได้รับโดยชอบธรรม เพื่อให้ผู้กระทำผิดรู้สึกว่าตนยังเป็นคนมีคุณค่า ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีความเชื่อมั่นว่าเขาสามารถจะพัฒนาตนเองกลับตัวเป็นพลเมืองดีของชาติได้ต่อไป

3) ควรเน้นหนักด้านการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล ทั้งนี้ เพื่อดำเนินการจำแนกลักษณะของนักโทษตามความผิด ลักษณะนิสัย และความประพฤติโดยนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา ทั้งนี้ เพื่อวางแผนในการแก้ไขทั้งด้านการศึกษา และการแยกประเภทให้เหมาะสมเป็นการเฉพาะราย

4) การให้ความช่วยเหลือหลังจากพ้นโทษ นักโทษส่วนมากเมื่อพ้นโทษแล้ว ต้องการจะกลับตัวเป็นคนดี แต่จะพบกับอุปสรรคปัญหาต่างๆ เช่น การไม่สามารถกลับเข้าทำงาน หรือไม่สามารถหางานทำได้ ฉะนั้น การให้ความช่วยเหลือหลังจากพ้นโทษ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดให้ตลอดรอดฝั่ง โดยการตั้งกองทุนช่วยเหลือ การบริการจัดหางานให้ เป็นต้น

แต่มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิด คือ สำหรับผู้กระทำผิดบางจำพวก จะไม่สามารถแก้ไขให้กลับตนเป็นคนดีได้ และวิธีการแก้ไขปรับปรุง จะต้องแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมกับผู้กระทำผิดแต่ละคน ซึ่งส่วนมากในทางปฏิบัติแล้วทำได้ยาก เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สถานที่ กำลังคน และงบประมาณ เป็นต้น นอกจากนี้ การปรับปรุงผู้กระทำผิดจะต้องเป็นไปโดยพอเหมาะพอสม และมีให้เป็น

การส่งเสริมผู้กระทำผิด จนได้รับการช่วยเหลืออุปการะจากรัฐมากกว่า บุคคลธรรมดาที่มีได้กระทำความผิด

2.2 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสิทธิของนักโทษ

ระบบเรือนจำและทัณฑสถาน ถือเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญยิ่งหน่วยงานหนึ่งของระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากปัญหาอาชญากรรมเป็นสิ่งที่มีความคู่กับสังคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้ฝ่าฝืนย่อมได้รับโทษทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายราชทัณฑ์ที่จะนำตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษ เพื่อให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย และเป็นที่ยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ดังนั้น แนวความคิดในการลงโทษ และการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดของการราชทัณฑ์ จึงได้มีวิวัฒนาการความเป็นมาอันยาวนาน ตลอดจนมีการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามกาลสมัย ซึ่งการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดจะเป็นไปในทางใดนั้น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยม วัฒนธรรม ลักษณะการปกครอง ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ สังคม เศรษฐกิจ นโยบายทางอาญา (Criminal Policy) ตลอดจนทัศนคติ ปฏิกิริยาของชุมชนที่มีต่อผู้กระทำผิด (The Societal Reactions to Criminality) เป็นปัจจัยสำคัญ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงรูปแบบ และวิธีการปฏิบัติต่อนักโทษในประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกาว่ามีประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่เคารพในสิทธิ เสรีภาพของประชาชนรวมทั้งสิทธิของนักโทษเป็นอย่างมาก ดังจะแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.2.1 วิวัฒนาการในประเทศไทย

การราชทัณฑ์ของประเทศไทยนั้น ได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งอาจจะแยกออกได้เป็น 3 ระยะ คือ ยุคแรก เป็นยุคก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองแผ่นดินในสมัยนั้น เป็นไปตามแบบแผนที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณ ยุคที่สอง เป็นยุคแห่ง

การปรับปรุง โดยเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยุคนี้มีความตื่นตัวเนื่องมาจากความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก ยุคสองจึงมีการพัฒนาไปกว่ายุคแรก ส่วนยุคปัจจุบันนั้น เริ่มตั้งแต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมือง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะได้กล่าวตามลำดับ ดังนี้ คือ

2.2.1.1 การราชทัณฑ์ในสมัยแรก

การราชทัณฑ์ในสมัยแรก เริ่มต้นตั้งแต่อดีตซึ่งปรากฏหลักฐาน และเอกสารในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 สถานที่สำหรับคุมขังนักโทษสมัยก่อนมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ตรู เรือนจำ ชุมคุก ตะราง ทิม สนม ดังมีปรากฏหลักฐานอยู่ในกฎหมายว่าด้วยกฏมณเฑียรบาล แต่โดยทั่วไปแล้ว มักจะรู้จักกันเฉพาะคุกกับตะราง การลงโทษจำคุกในสมัยโบราณ อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การจำคุกมีกำหนดเวลา และการจำคุกไม่มีกำหนดเวลา การจำคุกไม่มีกำหนดเวลานั้น กฎหมายเก่าใช้คำว่า "แลให้เอาตัวจำตรูไว้กว่าจะตาย" หรือใช้คำว่า "เอาตัวจำไว้ ณ คุกกว่าจะตาย" ส่วนการจำคุกมีกำหนดเวลานั้น มีตั้งแต่ 15 วัน หนึ่งเดือน สองเดือน สามเดือน จนกระทั่งสามปี สุดแล้วแต่ความหนักเบาแห่งความผิดที่ได้กระทำ แต่ก็ยังมีท่านผู้รู้ได้อธิบายไว้ว่า เดิมนั้นโทษจำคุกไม่ค่อยได้กำหนดเวลาแน่นอน เมื่อศาลนิพากษาว่าผู้ใดมีความผิด ก็จะสั่งให้ส่งผู้นั้นไปจำคุกไว้และปล่อยให้อยู่ตามยถากรรม จนกว่าจะมีพระบรมราชโองการให้ปล่อยตัวไป หรือจนกว่าตุลาการจะกราบบังคมทูลขอให้พ้นโทษ¹⁰

การลงโทษจำคุกในสมัยโบราณ มักจะไม่ลงโทษจำคุกเพียงอย่างเดียว แต่มักจะมีโทษอย่างอื่นพ่วงเข้าไปด้วย เช่น ให้ออกด้วยลวดหนัง หรือไม้หวาย แล้วจึงให้เอาตัวไปใส่คุก หรือบางทีก็ลงโทษปรับไหม แล้วจึงเอาตัวไปจำไว้ในคุก เมื่อนั้นโทษก็ถอดออกจากราชการ แล้วเอาตัวลงเป็นไพร่

¹⁰ สมภพ จันทรประภา และคณะ , ประวัติการราชทัณฑ์ 200 ปี , กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์ 2525 , หน้า 207.

คุกกับตะรางเป็นของคู่กันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา สมัยก่อนจะมีการสร้างตะรางไว้หน้าคุก สำหรับใส่ลูกเมียผู้ร้ายอยู่ทุกหน้าคุก จึงดูเหมือนว่า จะให้คอยปรนนิบัตินักโทษ หาข้าวปลาให้กิน แต่ในทางปฏิบัติแล้ว พวกลูกเมียนักโทษก็ต้องถูกควบคุมเหมือนกัน ดังที่ได้ปรากฏหลักฐานอยู่ในหนังสือ ภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา " ซึ่งโทษเบาเป็นแต่โทษเบดเสด็จ ใส่โซ่พวงละเก้า สิบคน ให้ทำราชการเมือง ที่โทษหนักต่อวันพระห้าค่า แปดค่า สิบเอ็ดค่า สิบห้าค่า จึงใส่พวงคอ พวงละยี่สิบ สามสิบคน และเมียผู้ร้ายนั้น ใส่ตรวน เชือกผูกเอาต่อกันไป ผูกติดท้ายพวงคอออกมาเที่ยวขอทานกิน " ดังนั้น แสดงว่านักโทษในสมัยโบราณต้องหากินเอง โดยไปขอกินกับชาวตลาด ลูกค้าหาบคอน ตามแต่เขาจะให้ ¹¹

ส่วนสภาพคุกในอดีตนั้น ปรากฏตามความในจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ของมร.เดอะลาลูแบร์ อัครราชทูตกรุงฝรั่งเศส ซึ่งมาจำเริญทางสัมพันธไมตรีกับกรุงสยาม สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ ค.ศ 1688 (พ.ศ 2230) ได้เล่าถึงคุกกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้นว่า เป็นคอก หรือกรง สร้างด้วยไม้ไผ่ ถูกฝนถูกลมอยู่ตลอดเวลา ¹²

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 (พ.ศ 2325 - พ.ศ 2411) การบริหารราชการแผ่นดินยังคงใช้แบบอย่างในสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบต่อมา ในสมัยนี้ การเรือนจำแยกออกเป็น การเรือนจำในกรุงเทพฯ และการเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก ทำนองเดียวกับที่ได้จัดแบ่งอยู่ในสมัยนี้ เรือนจำในกรุงเทพฯมีชื่อเรียกสองอย่าง คือ คุกกับตะราง

คุกเป็นที่คุมขังนักโทษที่มีกำหนดโทษตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป ส่วนตะรางใช้เป็นที่คุมขังนักโทษที่มีโทษต่ำกว่า 6 เดือน ในสมัยรัชกาลที่หนึ่ง ได้ทรงจัดสร้างคุกขึ้นแห่งหนึ่ง เรียกว่า คุกหน้าวัดโพธิ์ สังกัดชั้นอยู่กับกระทรวงนครบาล มีหลวงพิศดักกลางเป็นหัวหน้าดูแลรับผิดชอบ มีขุนพิศธิขวา และขุนพิศธิซ้ายเป็นผู้ช่วย ส่วนผู้คุมใช้เลขไพร่หลวง ใครมาเข้าเวรไม่ได้ต้องเสียเงินคนละ 6 บาท สำหรับจ้างผู้คุมแทนตัว เจ้าพนักงานคุกไม่มีเงินเดือน

11 เรื่องเดียวกัน , หน้า 270.

12 เรื่องเดียวกัน , หน้า 263.

หรือเบี้ยหวัด แต่ได้ผลประโยชน์จากการใช้แรงงานนักโทษทำงาน ในสมัย
กรุงศรีอยุธยา ได้มีการเอานักโทษออกมาทำงานโยธาภายนอกเรือนจำ ทำ
ถนนหลวง ทำความสะอาดสถานที่ราชการ ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ การใช้
แรงงานนักโทษเป็นไปเพื่อประโยชน์ราชการแผ่นดินเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่นั้น
ผลประโยชน์ตกอยู่กับเจ้าพนักงานผู้คุม และเจ้าขุนมูลนายที่มีอำนาจบังคับบัญชา
คุกตะรางนั้นทั้งสิ้น เพราะในสมัยนั้นเจ้าพนักงานผู้คุมไม่ได้รับพระราชทานเงิน
เดือนเบี้ยหวัด กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ท่านได้
กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "...เจ้าพนักงานที่คุมขังนักโทษนั้น ได้รับพระราชทาน
ผลประโยชน์แก่การที่นักโทษทำงาน เพราะในทุกวันนี้ เจ้าพนักงานที่คุมนักโทษ
ได้ผลประโยชน์แต่การที่นักโทษที่เหลือนอกจากทำงานหลวงแล้ว ประมาณเดือนหนึ่งไม่
ต่ำกว่า 8 - 9 ชั่ง (640 บาท ถึง 720 บาท)...." 13

นอกจากนั้น ยังมีค่าธรรมเนียมนักโทษ ซึ่งมีอัตราวางไว้เก็บเมื่อเข้า
มาต้องโทษ และเมื่อพ้นโทษต้องเสียเงินให้เจ้าพนักงาน ที่นำความกราบบัง
คมทูล 3 ตำลึง (12 บาท) ครั้นโปรดเกล้าฯให้ปล่อยตัว ต้องเสียให้อีก 2
ตำลึง (8 บาท) ถ้านักโทษยากจนก็ต้องไปขอยืมเงินจากคนอื่น ซึ่งย่อมทำให้
ครอบครัวเดือดร้อน นอกจากนี้ ยังมีค่าธรรมเนียมการพ้นชนาการจองจำนัก
โทษ ส่วนการกินอยู่ การนุ่งห่มของนักโทษ ญาติพี่น้องต้องติดตามมาส่งบ้าง นัก
โทษต้องทำงานด้วยฝีมือเป็นลำไผ่ของตนบ้าง เช่น การช่างไม้ และการจัก
สาน เป็นต้น มิได้รับพระราชทานของหลวงเลย ในสมัยนั้น นักโทษมีความ
เป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ขาดการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องทุกข์สุขจากเจ้าพนักงาน
แต่เข้มงวดกวดขันในการจองจำ การใช้เครื่องพ้นชนาการ ซึ่งเป็นการลงโทษ
และเป็นเครื่องมือป้องกันมิให้หลบหนี

ในส่วนของสถานที่ที่ควบคุมนักโทษนั้น ได้มีผู้บรรยายสภาพไว้ เช่น
ลักษณะของคุกวัดโพธิ์ ตามที่พลตรีพระยาอนุภาพไตรภพกล่าวไว้ มีดังนี้ "คุก

13 กรมราชทัณฑ์ , ประวัติการราชทัณฑ์แห่งประเทศไทย , กรุงเทพฯ :
บพิธการพิมพ์ 2519, หน้า 2.

นี้เป็นตึกชั้นเดียว มีประตู 2 ประตู แต่หน้าต่างไม่มี เพราะเขาก่ออิฐไว้เป็นช่องระบายลม โดยทั่วไปนักโทษนอนเสื่อที่ปูกับพื้นดิน หรือทาบเรียบ อากาศอยู่ข้างจะชื้นแฉะมาก"

ส่วนมิสเตอร์ คาร์ล บ็อค (Carl Bock) ซึ่งได้เข้ามาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. 2424 ได้เขียนเล่าถึงสภาพคุก ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นครุวัดโพธิ์ไว้ว่า "คุกเมืองไทยเป็นสถานที่สกปรก น่าขยะแขยงที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยเข้าไป นับแต่เกิดมา มีแต่โรง ไม่มีฝา ปลูกเรียงเป็นแถว แต่ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการดีที่นักโทษได้อากาศบริสุทธิ์เพียงพอในสภาพที่ตนกินอยู่หลับนอน แต่กลิ่นเหม็นของสิ่งปฏิกูลต่างๆบนพื้นดิน ซึ่งดูจะไม่มีการทำความสะอาดกันเลยนั้นช่างสุดจะทนได้"¹⁴

ส่วนท่านสังฆราชปาเลกัวซ์นั้น ได้เขียนเล่าไว้ในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2397) ว่า "... เรือนจำหรือคุกนั้นเป็นสถานที่อันน่ากลัวมาก เป็นห้องซึ่งมืดๆ ซึ่งมีนักโทษแออัดกันอยู่เป็นจำนวนร้อยๆ เคราะห์ดีที่ใช้อาศัยหลับนอนแต่เฉพาะตอนกลางคืนเท่านั้น ส่วนกลางวันถูกจำไปทำงาน เช่น เลื่อยไม้ ขนอิฐ ขนทราย ทำทาง หรือทำงานหนักอย่างอื่นๆ และเขาให้อาหารเพียงข้าวเหนียวเกลือหน้อยเท่านั้น พอตักค่าก็พากันเข้าคุก เขาให้นักโทษนอนเรียงกันเป็นตับแล้วใช้โซ่ยาวร้อยห่วงเหล็กที่ขา ล่ามไปผูกไว้กับเสาใส่กุญแจหอยโข่งดอกใหญ่ การถูกล่ามไว้ดังนี้ ทำให้พลิกตัวไม่ได้ ยามมีทุกข์ต้องนอนถ่ายหนัก ถ่ายเบา และอยู่เช่นนั้นจนกระทั่งรุ่งเช้า..."¹⁵

จะเห็นได้ว่า การราชทัณฑ์ในสมัยแรกนั้น ได้ปฏิบัติต่อนักโทษโดยไม่ได้อำนาจถึง "หลักสิทธิมนุษยชนหรือเสรีภาพของนักโทษ" ผู้คุมมักจะข่มเหง กดขี่ ทรมาณนักโทษอย่างไม่เป็นธรรม และไม่มีกำหนดว่า ผู้มีบรรดาศักดิ์

¹⁴ สมภพ จันทรประภา และคณะ , ประวัติการราชทัณฑ์ 200 ปี , หน้า 267.

¹⁵ สุชาติ บาปุยะวาทย์ , "กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กับการราชทัณฑ์" วารสารราชทัณฑ์ , ปีที่ 22 เล่มที่ 4 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2517) หน้า 31 - 39.

เพียงใดที่จะควบคุมจาง่านักโทษได้ จึงทำให้นักโทษได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก เนื่องจากธรรมเนียมการคุมขังจำตรวน ยังไม่ได้กำหนดเป็นพระราชบัญญัติ กรมหนึ่งก็มีธรรมเนียมอย่างหนึ่ง อีกกรมหนึ่งก็มีธรรมเนียมอีกอย่างแตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดการกวดขันนักโทษมากบ้างน้อยบ้าง ตามใจของผู้คุมโดยไม่มีหลักเกณฑ์ และนักโทษที่ต้องคุมขังเหล่านี้ ก็ไม่มีการสั่งสอนฝึกหัดให้กลับตัวเป็นคนดีแต่อย่างใด ตลอดทั้งไม่มีการอบรมวิชาความรู้ เพื่อสำหรับทำมาหากินเมื่อพ้นโทษออกไป การจำคุกในสมัยก่อนจึงทำให้นักโทษตกอยู่ในสภาพที่เสื่อมทรามลงกว่าเดิม

สังฆราชปาเลกัวซ์ ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นเวลา 33 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2372 - พ.ศ. 2405 ได้บันทึกประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับเรือนจำไว้ โดยอ้างคำพูดของนักโทษคนหนึ่งว่าสภาพเรือนจำนั้นมีความเลวร้ายมาก และเขาไม่เชื่อว่า "นรกจะเลวร้ายไปยิ่งกว่าคุก"¹⁶

2.2.1.2 การราชทัณฑ์ในสมัยที่สอง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคแห่งการปฏิรูปการปกครองสมัยนั้นประเทศไทยได้นำขนบธรรมเนียมและแบบอย่างของประเทศทางตะวันตกมาปรับปรุงแก้ไขการปกครองในประเทศไทย ในส่วนกิจการราชทัณฑ์ก็ได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น เนื่องจากรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่า "...การคุก การตารางเป็นการสำคัญของประเทศสมควรจะได้สร้างสถานที่ และจัดระเบียบให้เป็นปึกแผ่น..." และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง (เนียม) เจ้ากรมกองตระเวนไปดูแบบอย่าง คุก และโรงพยาบาลที่เมืองสิงคโปร์ เพื่อนำเอาแบบอย่างมาสร้างในกรุงเทพฯต่อไป ต่อมาจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างคุกใหม่ เรียกว่า "กองมหันตโทษ" (เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน) และสร้างตารางใหม่ เรียกว่า "กองลหุโทษ" (สถานที่ตั้งเนติบัณฑิตยสภาในปัจจุบัน)

¹⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 34.

มีข้อนำสังเกตุว่า การก่อสร้างเรือนจำทั้งสองแห่งนั้น ได้นำแบบอย่างมาจาก ประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ 2433 คุกและตะรางนี้รวมเรียกว่า กรมนักโทษ สังกัดกระทรวงนครบาล

ต่อมาในปี พ.ศ 2434 ได้มีพระบรมราชโองการให้กรมนครบาลตรา ข้อบังคับสำหรับคุมขังนักโทษในกรมนี้ ทั้งหมด 20 หมวด มี 470 ข้อ สาระสำคัญของถาวรวางระเบียบเกี่ยวกับการควบคุมนักโทษ ได้แก่ การยกเลิกการ เก็บค่าธรรมเนียมจากนักโทษ และให้เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับเงินเดือนจากรัฐ แทนที่เงินรายได้จากส่วนผลประโยชน์ในการใช้แรงงานนักโทษรวมทั้ง ให้รัฐเป็นผู้ออกค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู ค่ารักษาพยาบาล และค่าอื่นๆแก่นักโทษ นับว่ากองลหุโทษและกองมหันตโทษ ได้เริ่มมีระเบียบเป็นปึกแผ่นตั้งแต่นั้นมา

ในปี พ.ศ 2440 (ร.ศ 116) ได้มีพระบรมราชโองการให้ใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ราชการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานในกระทรวงนครบาล และกระทรวงยุติธรรม เป็นผลให้มีการโอนงานใต้สวนคดีที่มีโทษหลวง และการลงโทษผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษา ให้อยู่ในหน้าที่ของตุลาการ และโอนกองมหันตโทษ และกองลหุโทษในกระทรวงนครบาลมาไว้ในกระทรวงยุติธรรม เมื่อ 20 เมษายน พ.ศ 2440

ส่วนการเรือนจำในหัวเมือง ก่อนปี พ.ศ 2435 ให้หัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย และหัวเมืองฝ่ายใต้นั้นขึ้นอยู่กับกระทรวงกลาโหม ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้การปกครองทั้งสองหัวเมืองมาสังกัดในกระทรวงมหาดไทยแต่เพียงแห่งเดียว ทั้งนี้ ยกเว้นเรือนจำในปทุมธานี นนทบุรี นครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง) และสมุทรปราการ ซึ่งสังกัดกระทรวงนครบาล

นอกจากนี้ ยังทรงโปรดเกล้าให้มีการปรับปรุงการเรือนจำในหัวเมืองให้เป็นแบบแผนโดยให้กระทรวงมหาดไทย ตราข้อบังคับลักษณะคุมขังนักโทษเรือนจำหัวเมืองร.ศ 116 และ ร.ศ 118 ตามลำดับ ข้อบังคับ ร.ศ 118 (พ.ศ 2442) มีทั้งสิ้น 5 หมวด รวม 83 ข้อ ซึ่งบัญญัติเรื่อง การ

การควบคุมนักโทษ การปล่อย การลงอาญา และข้อบังคับนักโทษ¹⁷ ที่สำคัญ เช่น ให้เจ้าพนักงานชี้แจงข้อบังคับให้นักโทษทราบ และจัดการรักษาพยาบาล นักโทษ ตลอดจนปลงศพนักโทษ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2443 กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎเสนาบดีที่ 2 แผนปกครอง วันที่ 30 มิถุนายน 2443 (ร.ศ. 119) กำหนดให้ผู้พิพากษาไปตรวจการคุมขังนักโทษ โดยกระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎเสนาบดี ให้ผู้พิพากษาไปตรวจการคุมขังนักโทษในมณฑล หรือในหัวเมืองที่อยู่ในอำนาจของศาลนั้นๆ ไม่น้อยกว่าเดือนละ 2 ครั้ง โดยเปิดโอกาสให้พบนักโทษเป็นการเฉพาะตัว เพื่อให้ให้นักโทษได้ร้องทุกข์ เมื่อผู้พิพากษาไปตรวจเรือนจำแล้วเห็นว่า การคุมขังนักโทษคลาดเคลื่อนด้วยกฎหมาย ด้วยข้อบังคับ หรือด้วยประการใดๆ ก็ให้มีอำนาจออกหมายสั่งตามอำนาจที่มีในศาลนั้นๆ และมีอำนาจที่จะแจ้งต่อผู้ว่าราชการเมือง ให้จัดการแก้ไขให้เป็นไปตามข้อบังคับทุกประการ โดยเหตุนี้ผู้พิพากษาของศาลมณฑล หรือหัวเมืองจึงมีอำนาจตรวจเรือนจำตามกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) เป็นต้นมา¹⁸ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสร้างหลักประกันแก่นักโทษ ที่จะมียสิทธิได้รับการปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับเป็นครั้งแรก

ในปี พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นเป็นการสมควร ที่จะให้มีพระราชบัญญัติเรือนจำไว้เป็นกฎหมายสำหรับแผ่นดิน เพื่อให้เสนาบดีเจ้าหน้าที่ได้มีโอกาสจัดการเรือนจำให้เป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเรือนจำ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444)

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2458 เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2458 โดยมีวัตถุประสงค์ในการรวมงานราชทัณฑ์ กอง

17 ประธาน วัฒนาวณิชย์ และคณะ, สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในประเทศไทย, หน้า 286.

18 ประเสริฐ เมฆมณี, หลักทัณฑ์วิทยา, หน้า 165.

มหันตโทษ กองลหุโทษ และเรือนจำต่างๆที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ ร.ศ 120 จัดตั้งเป็นกรมราชทัณฑ์ มีอธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชาขึ้นตรงต่อกระทรวงนครบาล พระราชบัญญัติฉบับนี้ ให้ผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการมีอำนาจไปตรวจการคุมขังนักโทษในคุก และเรือนจำได้เช่นเดิม หลังจากจัดตั้งกรมราชทัณฑ์แล้ว การปฏิบัติต่อนักโทษได้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การวางระเบียบให้เรือนจำจัดทำรายงานประจำเดือน จัดทำข้อบังคับการใช้แรงงานนักโทษ เครื่องพันธนาการ การลงโทษทางวินัย และการพิจารณาความดีความชอบของนักโทษ

ในรัชสมัยของสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดเกล้าให้ยุบกรมราชทัณฑ์ เนื่องด้วยเศรษฐกิจตกต่ำ งบประมาณรายได้ไม่พอกับรายจ่ายงานราชทัณฑ์ทั้งหมดจึงขึ้นอยู่กับกรมบัญชาการกระทรวงยุติธรรม และต่อมาได้ไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ 2469 โดยมีฐานะเป็นแผนกหนึ่ง เรียกว่า แผนกราชทัณฑ์ สังกัดกรมพลำกั (กรมการปกครองในปัจจุบัน) ส่วนผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการยังคงมีอำนาจหน้าที่ตรวจเรือนจำเหมือนเดิม

ในยุคนี้ ได้มีการจัดตั้งเรือนจำขนาดใหญ่ ที่มีความมั่นคงแข็งแรง (Maximum Security) ณ จังหวัดนนทบุรี เรียกว่า "เรือนจำบางขวาง" อันเป็นโครงการริเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และมาสร้างสำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อปี พ.ศ 2472

มีข้อน่าสังเกตว่า การบริหารงานเรือนจำในยุคนี้ได้รับการปรับปรุงและปฏิรูประบบเก่าที่ล้าสมัยให้หมดสิ้นไป ดังมีสาระสำคัญในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ดังนี้ คือ

- 1) การให้เจ้าหน้าที่ตำรวจภูธร เป็นผู้บังคับบัญชาบริหารงานเรือนจำ และการปฏิบัติต่อนักโทษนั้น ไม่ชอบด้วยหลักการแบ่งแยกหน้าที่การปฏิบัติราชการ แต่เดิมการปราบปรามจับกุม การควบคุมขัง และการชำระตัดสินคดีโทษอยู่ในอำนาจของเจ้าเมือง การให้บุคคลคนเดี๋ยวมี่อำนาจย่อมไม่เหมาะสม จึงควรแบ่งแยกหน้าที่ การจับกุมสืบสวนเป็นของตำรวจภูธรและนครบาล การไต่สวนมูลฟ้อง และการฟ้องร้องเป็นของอัยการ การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นของศาลยุติธรรม และการควบคุมเป็นหน้าที่หนึ่งต่างหาก การให้ตำรวจภูธรเป็นเจ้าหน้าที่เรือนจำด้วยจึงไม่เหมาะสม

- 2) การรับคนเข้าคุมขังในเรือนจำ ให้แก้ไขมิให้นำคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติเรือนจำ ร.ศ. 120 มาคุมขัง เช่น คนเสียจริต คนไม่มีเงินเสียค่าราชการ คนเป็นโรคเรื้อน และคนมิใช่ นักโทษ หรือผู้ต้องหาในคดีอาญา
- 3) วางระเบียบการลงโทษทางวินัย และการให้รางวัลเจ้าพนักงานเรือนจำ
- 4) วางระเบียบป้องกันนักโทษหลบหนี

2.2.1.3 การราชทัณฑ์ในปัจจุบัน

ในยุคนี้ เริ่มตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของกิจการราชทัณฑ์ยิ่งขึ้น โดยได้ยกฐานะแผนกราชทัณฑ์ในกรมพลำภังเป็น "กรมราชทัณฑ์" โดยแบ่งส่วนราชการออกเป็น การบริหารราชการส่วนกลาง กับการบริหารส่วนภูมิภาค นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ก็ได้มีการแก้ไขการแบ่งส่วนราชการกรมราชทัณฑ์อยู่หลายคราว เพื่อให้เหมาะสมกับนโยบายอาญาของรัฐบาล และหลักทัณฑ์ปฏิบัติที่สอดคล้องกับภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ตลอดจนกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการอนุโลมปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติเท่าที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และกำลังงบประมาณ นับได้ว่าการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในประเทศไทย มีลักษณะวิวัฒนาการไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดความผิดในนานาอารยประเทศที่เจริญแล้ว แต่ก็แฝงไว้ซึ่งหลักผสมผสานระหว่างการลงโทษและการแก้ไขผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นมาตรการจำเป็นสำหรับประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ในการปฏิบัติต่อนักโทษนั้น มิได้เน้นการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่ได้ปรุ้งแต่งแก้ไขนิสัย และความประพฤติของผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดี โดยการปฏิบัติต่อนักโทษด้วยเมตตาธรรม เพื่อให้ นักโทษมีความเชื่อมั่นว่า เขายังเป็นสมาชิกที่มีค่าของสังคมอยู่ตลอดไป

กรมราชทัณฑ์จึงควรจะทำให้สภาพแวดล้อมในเรือนจำ แตกต่างกับการดำเนินชีวิตภายนอกให้น้อยที่สุด

หน้าที่ของเรือนจำทัณฑสถานนั้น นอกจากการลงโทษแล้ว อาจสรุปได้ดังนี้ คือ 19

1) การลงโทษผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมกักขัง ผู้กระทำผิดเหล่านั้นไว้ เพื่อแยกตัวออกมาจากสังคมชั่ววาระหนึ่ง

2) ให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในทางปรุ่่งแต่ง แก้ไข ทั้งร่างกายและจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมทางศีลธรรม วัฒนธรรม การศึกษาสามัญ และการศึกษาวิชาชีพ เพื่อแก้ไขปรุ่่งแต่งนิสัย และความประพฤติของผู้กระทำผิดให้กลับตัวประพฤติตนเป็นพลเมืองดี

3) ให้การสงเคราะห์แก่ผู้กระทำผิดทั้งในขณะที่ต้องโทษ และเมื่อพ้นโทษแล้ว

แนวนโยบายการราชทัณฑ์สมัยใหม่นั้น เน้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากวิธิปฏิบัติในเรือนจำ ที่ยกเลิกวิธิการแก้แค้นทดแทน เช่น การจองจำโซ่ตรวน เข็มยนต์ ใช้ทำงานหนัก ไม่สนใจต่อการให้บริการในการกินอยู่หลับนอน มีการทรมานนักโทษ ปล่อยให้อยู่ตามยถากรรม เป็นต้น ซึ่งต่อมา เมื่อการราชทัณฑ์ได้หันกลับมาใช้วิธิปฏิบัติต่อนักโทษตามหลักมนุษยธรรมแล้ว ได้มีการให้บริการด้านปัจจัย 4 ตามสมควรแก่สภาพ เช่น ให้สวัสดิการในเรื่องที่พักอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย การจัดให้นักโทษได้ออกกำลังกาย การเอาใจใส่ดูแลนักโทษ เปิดโอกาสให้นักโทษได้ร้องทุกข์ นอกจากนั้น ก็ได้จัดให้นัก

19 อูสาห์ โคมลปานิก , "วิวัฒนาการของการราชทัณฑ์และการอบรมผู้ต้องขังในประเทศไทย" ,วารสารราชทัณฑ์ , ปีที่ 15 เล่ม 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน) 2510, หน้า 13-23.

โทษทำงานทั้งทัณฑ์กรรม และเกษตรกรรม โดยแบ่งปันรางวัลจากผลงานที่ตน
 ได้มีส่วนผลิตนั้นด้วย เมื่อได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระก็จะได้มีเงิน มีอาชีพ
 ติดตัวออกไปประกอบอาชีพสุจริตได้ ทางด้านศาสนา ได้มีการอบรมศีลธรรม
 นิมนต์พระมาเทศน์เป็นประจำ อนุญาตให้นักโทษประกอบพิธีกรรมตามลัทธิศาสนา
 ในเรือนจำตามสมควร จัดให้นักโทษได้รับการศึกษา และอบรมนักโทษตามหลัก
 การศึกษาขั้นมูลฐาน (Fundamental Education) ทั้งจัดให้มีห้องสมุดสำหรับ
 นักโทษได้อ่านหนังสือ การจัดสวัสดิการแก่นักโทษ ตลอดจนมีการนำหลักการจูง
 ใจนักโทษให้ประพฤติตนดี มาใช้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิมเช่น ระบบฝึก
 การลงโทษ (Parole) การลดวันต้องโทษ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้นักโทษที่
 ประพฤติตนดีมีโอกาสปรับตัวเข้าสู่สังคมได้ง่ายขึ้น²⁰

ในปัจจุบันสิทธิของนักโทษได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยบัญญัติไว้ใน
 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นอกจากนั้น ในกฎหมายอื่นก็ได้บัญญัติรับ
 ร้องสิทธิของนักโทษไว้ด้วย เช่น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
 มาตรา 90 ซึ่งเป็นการบัญญัติรับรองสิทธิของนักโทษที่จะยื่นคำร้องต่อศาลเมื่อ
 เห็นว่าตนถูกคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่ง
 บัญญัติรับรองสิทธิของนักโทษ ในอันที่จะทูลเกล้าถวายฎีกาต่อองค์พระมหากษัตริย์
 เพื่อขอรับพระราชทานอภัยโทษ หรือสิทธิในการรื้อฟื้นคดีอาญาชั้นพิจารณาใหม่
 รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนจากรัฐ เป็นต้น

เมื่อได้พิจารณาประวัติความเป็นมา และวิวัฒนาการของการราชทัณฑ์
 ในประเทศไทยแล้ว จะเห็นได้ว่า เนื่องจากการลงโทษในสมัยก่อนมีวัตถุประสงค์ประ
 สงค์ในการแก้แค้น จึงทำให้นักโทษในสมัยนั้นได้รับการปฏิบัติในลักษณะที่ทารุณ
 โหดร้าย ขาดศีลธรรม และมนุษยธรรม รัฐไม่ได้เข้าไปอุดหนุนค่าจุนในเรื่อง
 อาหารการกิน เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นเรื่องของญาติพี่น้องจะต้องเลี้ยงดู
 อุปการะส่งเสียกันเอง ผู้ใดไม่มีญาติพี่น้องส่งเสีย ก็จะถูกควบคุมตัวออกไปหา
 ขอกานชาวบ้านกิน ระหว่างที่ถูกจำคุกก็จะถูกจองจำพันธนาการอยู่ตลอดเวลา

²⁰ กรมราชทัณฑ์ , ประวัติการราชทัณฑ์แห่งประเทศไทย, หน้า 19.

ที่อยู่อาศัยก็ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้ถูกสุขลักษณะ นอกจากนี้นักโทษยังจะต้องเสียค่าธรรมเนียบให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย การปฏิบัติต่อนักโทษดังกล่าวมานี้ ทำให้นักโทษได้รับความทุกข์ยาก อดอยากหิวโหย เพราะจะออกไปทำมาหากินเองก็ไม่ได้เนื่องจากต้องรับพระราชอาญาอยู่ จนมีผู้กล่าวกันว่าคุก ตะราง ในสมัยก่อนนั้นก็คือนรกในเมืองมนุษย์ เพราะนักโทษแทบจะไม่ได้รับสิทธิใดๆเลย

การปฏิบัติต่อนักโทษในทางที่ขาดศีลธรรมและมนุษยธรรมเช่นนี้ หาได้มีแต่ในประเทศเราไม่ แม้ในประเทศอื่นๆก็ได้ปฏิบัติ เช่นเดียวกันจะเรียกว่าเป็นแนวความคิดร่วมสมัยก็ได้ แต่การปฏิบัติต่อนักโทษก็ได้คลี่คลายวิวัฒนาการไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แนวการลงโทษได้เปลี่ยนไป โดยเน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดยิ่งกว่าการแก้แค้น ทำให้ปัจจัยในการเกื้อหนุนความเป็นอยู่ของนักโทษก็ค่อยๆดีขึ้นตามลำดับ ได้มีการให้ความคุ้มครองสิทธิของนักโทษในด้านต่างๆมากขึ้น เช่น สิทธิในการร้องทุกข์ สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม สิทธิที่จะได้รับการศึกษา ได้รับการรักษาพยาบาล สิทธิในการพบทนาย เป็นต้น

ในอดีต การจำคุกมักจะไม่มีการกำหนดเวลา นักโทษจะถูกปลดปล่อยเป็นอิสระ ก็ต่อเมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษจากพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ในสมัยก่อนจะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสิทธิเด็ดขาดทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในทางนิติบัญญัติ ทางบริหาร หรือตุลาการ รวมทั้งอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษด้วย พระมหากษัตริย์จะได้รับสมัญญานาม อีกอย่างหนึ่งว่า "เจ้าชีวิต" เมื่อเป็นเช่นนี้ พระมหากษัตริย์จะทรงพระกรุณาปลดปล่อยใครก็ได้ นักโทษที่ถูกจองจำต้องทูลเกล้าถวายฎีกาขอพระราชทานโทษ แต่เดิมมักจะให้ญาติพี่น้องถวายฎีกาแทนตัว ครั้นไปรษณีย์เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็มีการถวายฎีกาทางไปรษณีย์

นอกจากการพระราชทานอภัยโทษแล้ว ยังมีประเพณีโบราณอีกกรณีหนึ่งที่จะทำให้นักโทษพ้นโทษได้ คือ เมื่อมีการเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ผู้กระทำความผิดในทางอาญาในรัชกาลก่อนทั้งที่กำลังรับโทษอยู่ หรือที่ได้หลบหนีไปขอมพ้นโทษทั้งหมด ประเทศไทยมีประเพณีนี้มาแต่โบราณ เพิ่งจะมาประกาศยกเลิกเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน ร.ศ 129 (พ.ศ 2453) ในรัชกาลที่ 6

ดังนั้น ถ้านักโทษไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษหรือพ้นโทษเนื่องจากการเปลี่ยนแผ่นดินใหม่แล้ว นักโทษมักจะถูกจองจำไว้ตลอดชีวิต แม้กำหนดเวลาพ้นโทษนักโทษยังไม่สามารถกำหนดได้เลย นักโทษในสมัยก่อนจึงไม่มีสิทธิใดๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า นักโทษในประเทศไทยสมัยโบราณจึงไม่มีการนำคดีฟ้องร้องต่อศาลเพื่อขอความคุ้มครองสิทธิของตนเลย ตรงข้ามกับประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ประชาชนต่อสู้ดิ้นรนในการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของตนเองมาตลอด แม้จะตกอยู่ในสถานะนักโทษ ก็ยังคงนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลเสมอ

2.2.2 วิวัฒนาการในประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่เคารพในสิทธิ เสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นของสหรัฐหรือมลรัฐต่างๆก็ตาม จะต้องบัญญัติถึงสิทธิของประชาชนไว้เป็นสาระสำคัญ และเน้นไว้เป็นรากฐานสำคัญของรัฐธรรมนูญ ซึ่งแตกต่างจากรัฐธรรมนูญของหลายประเทศที่มักจะบัญญัติถึงอำนาจ หรือโครงสร้างของรัฐไว้เป็นสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ ส่วนสิทธิของประชาชนนั้นจะได้รับการกล่าวถึงเพียงเล็กน้อย²¹

เรือนจำเป็นสถาบันซึ่งมีหน้าที่นำตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษ และเนื่องจากการลงโทษจำคุกนั้น ทำให้เกิดการจำกัดสิทธิของนักโทษตามมาอีกหลายประการ ดังนั้น จึงทำให้เรือนจำในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นสถาบันที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุดว่า มีสภาพทารุณโหดร้ายบ้าง หละหลวมในการควบคุมบ้าง ไม่ค่อยได้รับผลในการดัดนิสัยนักโทษบ้าง ซึ่งในเรื่องนี้ ทั้งศาลและนักวิชาการได้ถกเถียงกันมานานแล้ว ปัญหาเรื่องสิทธิของนักโทษก็คล้ายกับปัญหาสิทธิ

²¹ มูรธา วัฒนชีวะกุล , สิทธิหลบหนีของนักโทษในสหรัฐอเมริกา , วารสารกฎหมาย , ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม) 2520 , หน้า 75.

ของชนกลุ่มน้อยในประเทศสหรัฐอเมริกาทั้งหมด และปัญหาเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงพลังของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสังคม²²

ในสมัยแรกๆนั้น การคุมขังนักโทษอยู่ในสภาพที่เสื่อมทรามมาก ไม่มีการแบ่งแยกนักโทษออกเป็นประเภท ไม่ว่าจะเป็นโดยเพศ อายุ หรือความร้ายแรงของการกระทำผิด นักโทษจะอยู่กันอย่างปะปน และสภaprกโสโครกไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้คุกเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค นอกจากนี้ ในที่คุมขังยังมีการเปิดขายสุราให้กับนักโทษด้วย นักโทษในสมัยนั้นไม่ได้รับสิทธิใดๆ ดังจะเห็นได้จากปี ค.ศ. 1871 ผู้พิพากษาในรัฐเวอร์จิเนียได้พิพากษาไว้อย่างชัดเจนว่า "...เพราะผู้ต้องหาคกระทำผิดอาญา ฉะนั้น นอกจากเขาจะหมดเสรีภาพแล้ว เขายังหมดสิทธิส่วนตัวทั้งสิ้นนอกจากที่คุกอนุญาตให้ และเขาจะต้องตกเป็นทาสของรัฐบาลระยะเวลาหนึ่ง..." กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ นักโทษเปรียบเสมือนทาสแห่งรัฐ (Slave of The State) นักโทษจะไม่มีสิทธิใดๆอันต่างไปจากทาสเลย ดังนั้น ถ้ามีการปฏิบัติต่อ หรือคุมขังนักโทษที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เป็นไร เพราะถือว่าผลประโยชน์ในการรักษาความปลอดภัยของสังคมโดยรวมย่อมสำคัญกว่าสิทธิของนักโทษ ผู้ซึ่งเคยสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมมานานแล้ว ดังนั้น เมื่อนักโทษร้องขอความคุ้มครองสิทธิที่เขา มีอยู่ตามกฎหมายต่อศาล แม้นักโทษจะอ้างหลักกฎหมายถูกต้องอย่างไรก็ตาม ศาลก็มักจะไม่ให้ความคุ้มครอง และไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหานี้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องภายในของฝ่ายบริหารที่จะแก้ปัญหา ด้วยความเคารพในความรู้ความสามารถของฝ่ายปกครอง²³ นโยบายของศาลเช่นนี้ เรียกกันว่า "Hands - Off Policy"

²² Alexander B. Smith and Warriet Pollack, Crime and Justice in a Mass Society , Waltham Mass : Xeray College Publishing 1972, p.238.

²³ Geoffrey P. Alpert , Legal Rights of Prisoners , Beverly Hills:Sage Pubishing Co 1985, p.146.

การที่ศาลยึดถือนโยบาย Hands - Off Policy นี้ ก็เนื่องมาจากสาเหตุดังนี้ คือ

- 1) ศาลต้องการรักษาไว้ซึ่งการแบ่งแยกอำนาจ เพราะการบริหารเรือนจำนั้นเป็นเรื่องของฝ่ายปกครอง
- 2) ศาลไม่มีความรู้ความชำนาญทางด้านทัณฑวิทยา
- 3) ศาลเกรงว่าคำพิพากษาของศาลจะเป็นการเข้าแทรกแซง หรือไปขัดแย้งกับระเบียบ ข้อบังคับของทางเรือนจำ

นอกจากนี้ ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกายังมีที่มาจาก English Common Law ซึ่งมีรากฐานมาจากระบบพิวตัลที่ถือว่า นักโทษหมดสิทธิใดๆทางกฎหมาย ทรัพย์สินของเขาก็ตกเป็นของรัฐ แต่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่ถือว่าทรัพย์สินของนักโทษตกเป็นของรัฐ เป็นแต่เพียงกำหนดให้นักโทษหมดสิทธิมนุษยชนเท่านั้น²⁴ ฉะนั้น ศาลในสหรัฐอเมริกาจึงไม่เห็นว่าเป็นปัญหาเรื่องสิทธิของนักโทษเป็นปัญหาที่ควรแก่การวินิจฉัย

จากแนวความคิดดังกล่าว จึงทำให้เกิดการปฏิบัติที่จะให้สิทธิต่างๆ แก่นักโทษ นักโทษจึงตกอยู่ในอำนาจของเจ้านักงานเรือนจำเท่านั้น มีผลทำให้นักโทษถูกทำทารุณกรรมต่อร่างกาย มีการละเลยไม่เอาใจใส่ต่อการรักษาพยาบาล มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ นอกจากนั้นก็มีการทรมานต่างๆ เช่น ชังคุก มืด ให้อุดอาหาร อดน้ำ เจ้านักงานเรือนจำได้หาประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยการให้เช่านักโทษ เอารััดเอาเปรี๊ยะ และใช้แรงงานนักโทษสร้างถนน และงานสาธารณูปโภค การ Censorจดหมายอย่างเข้มงวด การขานบุคคลเป็นตัวเลข ซึ่งทำให้นักโทษรู้สึกว่ามันถูกแบ่งแยกออกมาจากสังคม นอกจากนี้ ยังมีการใช้กฎ Silence Rule ดังจะเห็นได้จากวิถีปฏิบัติในเรือนจำ ทัณฑสถาน ระบบเพนซิลวาเนีย ซึ่งใช้ระบบขังเดี่ยวที่เข้มงวดกวดขัน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้มีการมั่วสุม และถ่ายถอดความชั่วระหว่างนักโทษด้วยกันเอง กับมุ่งหวังให้นักโทษที่ถูกคุมขังนั้นอยู่เงียบๆคนเดียว เพื่อจะได้พิจารณาไตร่ตรองสำนึกบาปในความผิดที่ได้กระทำลงไป นักโทษจะต้องกินอยู่ หลับนอน ทำงาน และออก

²⁴ Ibid, p.146.

กำลังภายในห้องขังเดี่ยวซึ่งมีความกว้าง 8 ฟุต ยาว 15 ฟุต สูง 11 ฟุต แม้ในระหว่างที่นำตัวนักโทษเข้าเรือนจำ ก็มีการผูกตาเพื่อมิให้นักโทษเห็นหน้านักโทษอื่นๆ และสภาพทั่วไปของเรือนจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่อนุญาตให้นักโทษพบปะ หรือติดต่อกับบุคคลภายนอกได้เลย เว้นเสียแต่ว่าเจ้าพนักงานเรือนจำ หรือผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องเท่านั้น แม้แต่นักบวชซึ่งมีหน้าที่ในการอบรมกล่อมเกลাজิตใจนักโทษ ก็ไม่มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดนักโทษเลย โดยเจ้าหน้าที่ทางเรือนจำ จะจัดสถานที่ทำการอบรม ให้นักโทษอยู่ห่างจากนักบวชในระยะที่ได้ยินเสียงเท่านั้น 25

ส่วนการปฏิบัติต่อนักโทษในทัณฑสถานระบบออร์เปิร์นนั้น จะมีการขังเดี่ยวในเวลากลางคืน ทำงานร่วมกันในเวลากลางวัน เวลารับประทานอาหาร ก็จะจัดให้นักโทษนั่งหันหลังชนกัน และไม่อนุญาตให้พูดคุย หรือส่งเสียงดัง การนำนักโทษขึ้นลงจากห้องขัง ก็จะจัดให้ยืนเรียงแถวทอดอกเดินก้มหน้าทุกครั้ง ทั้งนี้ เพื่อตัดหนทาง การคบหาสมาคม หากนักโทษละเมิดระเบียบวินัยโดยสนทนากันแล้ว ก็จะถูกลงโทษเขียน นักทัณฑวิทยาจึงเรียกระบบนี้อีกอย่างหนึ่งว่า "ระบบตัดขาดการสื่อสาร หรือระบบเงียบ" จากการสัมภาษณ์นักโทษในสมัยนั้นกล่าวว่า "เจ้าพนักงานเรือนจำปฏิบัติต่อสุนัขดีกว่าปฏิบัติต่อพวกนักโทษเสียอีก"

สภาพความเลวร้ายต่างๆ ในเรือนจำนั้น เกิดมาจาก 2 เหตุใหญ่ๆ คือ ความไม่เอาใจใส่ของศาล และชาวลาตินซึ่งเพิ่มขึ้นจำนวนมาก นักโทษชาวอเมริกันที่ถูกขังอยู่ในห้องแคบๆ ที่ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก มักจะกลายเป็นพวกรักร่วมเพศ (Homosexuality or Lesbian) และจะถูกมองว่าเป็นพวกที่ต่ำที่สุดในสังคม ยิ่งไปกว่านั้น นักโทษยังถูกทำให้อยู่ในสภาพที่ตกต่ำ และรู้สึกว่าเป็นผู้ที่น่าymp ในชีวิตอีกด้วย ทางผู้บริหารงานเรือนจำมักจะเอาใจใส่กับเรื่องความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ และของสังคมส่วนรวมเท่านั้น ตามคำแถลงของสมาคมการราชทัณฑ์แห่งสหรัฐอเมริกา (American Correctional Association) ที่ว่า "ความรับผิดชอบหลักของผู้บริหาร

25 สุวิทย์ นิ่มน้อย และคณะ, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, หน้า 79 -

งานเรือนจำก็คือ การรักษาความปลอดภัย และการควบคุมตัวนักโทษเอาไว้" เจ้าพนักงานเรือนจำจึงมักจะดำเนินการใช้อำนาจสิทธิขาด โดยไม่ให้ความสำคัญสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของนักโทษเลย²⁶

นักโทษจึงมักจะพูดเสมอว่า " จะเป็นประโยชน์อันใดที่ฉันจะเป็นพลเมืองที่ดี ในเมื่อสังคมไม่ได้ปฏิบัติต่อฉันในฐานะที่เป็นพลเมืองของสังคม " (What good is it for me to be a good citizen when society will not treat me like one ?)²⁷

ต่อมา เมื่อสังคมเจริญขึ้น ความคิดก็เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับประชาชนเริ่มต้นตัวกับแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน และการยอมรับของศาลสูงที่จะมีบทบาทในการตรวจตราการดำเนินงานของเรือนจำ ทำให้สังคมเริ่มให้ความสนใจเรื่องสิทธิของนักโทษ และเห็นว่าวัฒนธรรมในสังคมควรเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบความเป็นอยู่ของนักโทษ โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ด้วย ตามทฤษฎีของ Shill ที่ว่า ค่านิยม และคุณค่าในสังคมชั้นกลางควรจะแผ่ขยายเข้าไปในกลุ่มชนที่ยากจน และนักโทษด้วย ในปี ค.ศ 1950 - ค.ศ 1960 ถือเป็นปีแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิทธิทางกฎหมายของนักโทษก็เริ่มเกิดขึ้น ซึ่งเป็นแรงผลักดันอย่างรุนแรงจาก Warrent Court ที่สนับสนุนสิทธิมนุษยชน และเห็นว่าควรขยายสิทธิทางกฎหมายมาสู่หน่วยย่อยของสังคม เช่น ผู้กระทำผิด หรือ นักโทษด้วย

ศาลสูงได้เริ่มเข้าแทรกแซงการทำงานของคุกในรัฐต่างๆ และถือเป็นหน้าที่ที่จะป้องกันสิทธิของนักโทษตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ การดำเนินงานของมลรัฐต่างๆจะต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ การพิจารณาบททวนการบริหารงานของรัฐนั้น จะต้องก้าวเข้าไปถึงการดำเนินงานของเรือนจำด้วย

²⁶ Alpert, Legal Rights of Prisoners, p.25.

²⁷ Sheldon Krantz , The Law of Correction and Prisoners Rights , 2nd ed, St.Paul, Minn West Publishing Co. 1981,p.266.

ผู้พิพากษา Doyle เคยกล่าวว่า " ในระบบรัฐธรรมนูญของเรา รัฐบาลอาจเข้าไปยุ่งกับชีวิตของประชาชน เมื่อมีเหตุอันควรเท่านั้น ถ้าเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปใช้อำนาจต่อประชาชนเกินขอบเขต และไม่มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ไม่มี ความหมาย ความสำเร็จของรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ ก็คือ ใครก็ตามที่ใช้อำนาจของสังคม จะต้องทำหน้าที่ชี้แจงว่าได้ใช้อำนาจนั้นอย่างมีเหตุผล ถึงกระนั้น การรักษาสีทธิของนักโทษก็ทำให้ศาลต้องระมัดระวังถึงข้อจำกัดที่จะไม่กระทบถึงการดำเนินงานของคุณ จะต้องก่อให้เกิดความสมดุลระหว่าง การคุ้มครองสิทธิของนักโทษกับเป้าหมายของการคุมขังนักโทษด้วย"²⁸

ศาลสูงมักไม่ค่อยอยากจะแทรกแซงการบริหารงานของเรือนจำ ในรัฐต่างๆ จะกระทำก็ต่อเมื่อข้ออ้างของนักโทษ เป็นปัญหา เรื่องการละเมิดสิทธิ ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพราะกฎหมายกำหนดไว้แจ้งชัดว่า ไม่มีการแบ่งชั้นของบุคคลทั่วไปกับนักโทษภายใต้รัฐธรรมนูญ

ดังนั้น เมื่อศาลได้เปลี่ยนแนวความคิดใหม่ ศาลได้พยายามจะให้ความคุ้มครองสิทธิของนักโทษตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยถือหลักว่า ถ้าการปฏิบัติต่อนักโทษ หรือการคุมขังนักโทษนั้นอยู่ในสภาพที่ทารุณ โหดร้าย ผิดปกติวิสัยแล้ว ย่อมเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ Eighth Amendment

ในปี ค.ศ.1910 ศาลสูงตีความ คำว่า "ทารุณโหดร้ายและผิดปกติ" (Cruel and Unusual Punishment) นั้นรวมถึง การขาดความเป็นอยู่อันเหมาะสมแก่มนุษย์ด้วย²⁹ ฉะนั้น เรือนจำต้องปฏิบัติต่อนักโทษแบบสังคมที่เจริญแล้ว และเรือนจำมีหน้าที่จะต้องแก้ไขสภาพที่เลวร้ายเช่นนั้น และยังมีบางศาลได้ไปไกลถึงว่ารัฐ หรือเจ้าหน้าที่ต้องปล่อยนักโทษผู้นั้นไปในระหว่างนั้น จนกว่ารัฐหรือเจ้าหน้าที่จะได้แก้ไขสภาพเช่นนั้นให้หมดสิ้นไปแล้ว จึงจะมีอำนาจนำนักโทษผู้นั้นมาคุมขังต่อไปใหม่ ตราบใดที่สภาพหรือภาวะที่ขัดต่อ Eighth Amendment ยังคงมีอยู่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ไม่มีอำนาจคุมขังผู้นั้นได้โดยชอบด้วยกฎหมาย

การที่ศาลสูงเข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในระบบเรือนจำของมลรัฐ ทำให้เจ้าหน้าที่เรือนจำรู้สึกลำบากใจ เนื่องจากสภาพประจำรัฐไม่ค่อยเต็มใจจะออก

²⁸ Alpert, Legal Rights of Prisoners, p.147.

²⁹ Ibid, p.26.

กฎหมายให้เงินมาทำการปรับปรุงเรือนจำ เพราะถือเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ แม้ศาลสูงจะเข้าใจประเด็นนี้ แต่ก็เห็นว่า การไม่มีเงินพอไม่ใช่ข้อแก้ตัวที่จะไม่ปรับปรุงเรือนจำ ถึงแม้ศาลจะไม่มีอำนาจสั่งให้เจ้าหน้าที่หาเงินมาปรับปรุงคุก แต่ถ้าคุกแออัดยัดเยียด ศาลก็มีอำนาจสั่งปล่อยนักโทษที่ถูกคุมขัง เพราะถือว่าเรือนจำปฏิบัติผิดกฎหมายรัฐธรรมนูญ และละเมิดสิทธิของนักโทษ

นอกจากที่กล่าวแล้ว สิทธิมนุษยชนของนักโทษ ยังได้มีการรับรองไว้ในบทบัญญัติของ Bill of Rights และกฎหมาย Federal Civil Right Act ซึ่งนักโทษอาจร้องเรียนต่อศาลถ้าถูกทำทารุณ หรือถูกจำกัดสิทธิที่พึงได้ตามรัฐธรรมนูญ ฉะนั้น ในระยะหลังๆ ศาลได้ยอมรับคุ้มครองสิทธิของนักโทษมากขึ้น ประกอบกับมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของนักโทษ โดยเฉพาะนักโทษผิวดำ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เกิดความรุนแรง และความตึงเครียดขึ้นในเรือนจำ พวกมุสลิมผิวดำเป็นพวกที่มีบทบาท ในการเรียกร้องสิทธิของนักโทษ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะพวกชาวมุสลิมผิวดำมีศาสนกิจหลายอย่างที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งมักไม่ได้รับอนุญาตจากทางเรือนจำตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ First Amendment

ดังนั้นเมื่อเกิดความอยุติธรรม และการแบ่งแยกผิวขึ้น พวกมุสลิมดำจึงมีการเคลื่อนไหวที่ท้าทายต่อกฎของเรือนจำ และผสมผสานกับเหตุผลทางการเมืองเกี่ยวกับความเป็นชนกลุ่มน้อย พวกมุสลิมจึงใช้วิธีประท้วงโดยไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้นในเรือนจำทั่วสหรัฐอเมริกา และผลักดันให้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองในหมู่ชนผิวดำ อย่างไรก็ดี อิทธิพลของชาวมุสลิมผิวดำลดลงในช่วง ปี 1960 แต่ก็ยังมีผลให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติ และสะสมพฤติกรรมต่างๆ จนกลายเป็นแบบอย่างในหมู่คนดำ (Collection Behavior) คดีที่ขึ้นศาลของพวกผิวดำ มักเกี่ยวข้องกับศาสนา (Black Muslims) ซึ่งศาลก็ได้นิพากษายอมรับสิทธิในการปฏิบัติพิธีกรรม ตามความเชื่อทางศาสนาของนักโทษเหล่านี้เช่นเดียวกับศาสนาอื่น และรวมถึงสิทธิอื่นๆด้วย เช่น การไว้ผม ไว้หนวดเครา การอดอาหารตามความเชื่อของศาสนา เป็นต้น

ในปี 1968 ศาลสูงสั่งห้ามการปฏิบัติอันเป็นการรังเกียจผิวหลายประเภท³⁰

³⁰ Ibid, p. 33.

ในปัจจุบัน มีการคุ้มครองสิทธิของนักโทษในด้านต่างๆมากขึ้น ทั้งทางด้านศาล ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือนักโทษโดยองค์กรของรัฐ และเอกชน เช่น American Union Liberties หรือ Naacp Legal Defence Fund ซึ่งให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนบรรดาค่าฟ้อง และคำร้องทั้งหลายของนักโทษ ในรัฐ Kansas มีการให้บริการทางกฎหมายแก่นักโทษโดย Legal Services for Prisoners หรือ (L.S.P) ซึ่งองค์กรดังกล่าวจัดตั้งให้มีทนายอยู่ภายในเรือนจำ เพื่อช่วยเหลือนักโทษเกี่ยวกับปัญหาทางด้านกฎหมาย และให้คำแนะนำเสริมแก่นักโทษจากที่เรือนจำมีบริการให้อยู่แล้ว

ส่วนทางด้านเรือนจำ ก็ได้นำวิธีการสมัยใหม่มาใช้อย่างมากมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการอบรมแก้ไขนักโทษให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี เช่น การจัดบริการทางแพทย์ให้เพียงพอ มีการใช้มาตรการพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ การจำคุกสุดสัปดาห์ การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในชุมชน (The Community - Based Correction) ซึ่งเป็นมาตรการที่ช่วยให้นักโทษสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้เร็วขึ้น

นอกจากนั้น ในบางรัฐอนุญาตให้นักโทษได้รับการเยี่ยมฉันทน์สามีภริยา (Conjugal Visit) เพื่อป้องกันไม่ให้ครอบครัวแตกแยก การอนุญาตให้นักโทษออกไปทำงานภายนอก นักโทษมีสิทธิได้ออกกำลังกาย แข่งขันกีฬา เพื่อสุขภาพ การให้การศึกษาทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคล สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการจัดสถานที่ให้พอเพียงสำหรับนักโทษ ไม่อยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด และมีแผนงานที่ดีสำหรับนักโทษแต่ละประเภท และเมื่อนักโทษพ้นโทษแล้ว บางรัฐได้จัดบริการหางานให้กับนักโทษ ที่พ้นโทษออกไปแล้วด้วย

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะศตวรรษนี้ การราชทัณฑ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการปรับปรุงให้มีมาตรฐานมากขึ้น ซึ่งจัดอยู่ในระดับที่มีความก้าวหน้า ทั้งในเชิงวิชาการและแบบอย่างการปฏิบัติต่อนักโทษที่เน้นถึงสิทธิมนุษยชน และหลักมนุษยธรรม แม้จะมีอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของนักโทษในสังคมที่มีหลายเชื้อชาติ (Hetrogeneous Society) และระบบโครงสร้างของการบริหารงานราชทัณฑ์ที่มีหลายระดับ

ซึ่งต่างก็เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน แต่รัฐบาลก็ได้ส่งเสริมให้มีการร่วมมือกันโดยการจัดตั้งองค์กรต่างๆขึ้นมา เพื่อพัฒนางานทางด้านราชทัณฑ์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ และเป็นการป้องกันภัยให้กับสังคม

2.2.3 การคุ้มครองสิทธิของนักโทษตามกฎหมายระหว่างประเทศ

แต่เดิมนั้น กฎหมายระหว่างประเทศไม่ได้บัญญัติรับรองหลักการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน เพราะแนวความคิดดั้งเดิมที่ว่า กฎหมายระหว่างประเทศเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และพันธกรณีระหว่างรัฐ ส่วนสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องภายในของรัฐ ซึ่งอยู่นอกเหนือวัตถุประสงค์ของกฎหมายระหว่างประเทศ

แนวความคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้น ได้เริ่มในระดับประเทศก่อน เช่น ในกฎบัตร Magna Carta ของอังกฤษ The Bill of Right ของสหรัฐอเมริกา แนวความคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนี้ เพิ่งเริ่มมีบทบาทในระดับระหว่างประเทศ ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา และในปี 1890 ได้มีการทำข้อตกลงบรัสเซลส์ (Brussels Agreement) ยกเลิกการค้าทาส การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ การปรับปรุงเรือนจำ ตลอดจนการปรับปรุงวิธีการลงโทษ และจำกัดการใช้แรงงานนักโทษ ซึ่งสิทธิมนุษยชนนี้ย่อมรวมถึงสิทธิของนักโทษด้วย³¹

การที่ประเทศต่างๆ ได้ร่วมมือกันที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษนั้น เป็นผลเนื่องมาจากสภาพความเลวร้ายของการปฏิบัติต่อนักโทษ และความคิดที่ว่านักโทษยังคงเป็นมนุษย์ และยังคงมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติเยี่ยงมนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ในอันที่จะปลอดจากการเอาตัวลงเป็นทาส และการถูกบังคับใช้แรงงานเยี่ยงทาส แต่ความสนใจของคนทั่วไป

31 ภราดร ภคพันธ์ , การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ , หน้า 80-83.

ในเรื่องสิทธิของนักโทษไม่กว้างขวาง และรุนแรงเหมือนความสนใจในเรื่องของสิทธิในอันที่จะปลอดจากการเป็นทาส ซึ่งก่อให้เกิดสงครามกลางเมือง ทั้งนี้ เป็นเพราะเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก เนื่องจากการลงโทษตลอดจนการลงทัณฑ์นักโทษด้วยวิธีการต่างๆจะกระทำในเรือนจำ ถึงแม้จะไม่เป็นสิ่งที่ปกปิดแต่ก็ไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน จึงทำให้บุคคลทั่วไปไม่อาจรู้ถึงสภาพความเป็นไปของนักโทษภายในเรือนจำได้ ผู้รู้เห็นสภาพภายในเรือนจำจึงมีแต่ตัวนักโทษเอง และเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ ซึ่งไม่ต้องการอย่างยิ่งที่จะเปิดเผยการปฏิบัติต่อนักโทษในเรือนจำของตน

นอกจากนั้น เหตุผลที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ ความรู้สึกของสาธารณชนที่ว่า นักโทษเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคมมามากแล้ว และสมควรได้รับผลตอบแทนในทางเลวร้าย ทำให้ความสำนึกในความเป็นมนุษย์ และการตระหนักถึงสิทธิของนักโทษ ที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมจึงลดความรุนแรงลง

ต่อมา ในปี 1872 จึงได้มีการจัดตั้ง International Penal and Penitentiary Congress (IPPC) ขึ้นในกรุงลอนดอน ซึ่งถือเป็นการรวมตัว เพื่อวางหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษครั้งแรก ภายหลัง เมื่อได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น จึงได้มีการโอนงานของ IPPC ทั้งหมดไปขึ้นอยู่กับองค์การสหประชาชาติ ซึ่งองค์การสหประชาชาติ ได้จัดทำอนุสัญญาคุ้มครองสิทธิทางแพ่ง และทางการเมือง (International Convention on Civil and Political Rights) ขึ้น ซึ่งมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษด้วย เช่น ห้ามการทรมาน หรือการกระทำที่โหดเหี้ยม ไร้มนุษยธรรม หรือการปฏิบัติใดๆ ที่บั่นทอนต่อสภาพปกติของมนุษย์นักโทษจะต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ จุดประสงค์หลักของการปฏิบัติต่อนักโทษ จะต้องเป็นการกระทำเพื่อตัดนิสัย และการฟื้นฟูแก้ไขเป็นสำคัญ

นอกจากการดำเนินงานโดยตรงขององค์การสหประชาชาติในอันที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษโดยการจัดทำอนุสัญญา เพื่อให้มีผลบังคับ และดำเนินการในคดีที่มีการร้องเรียนการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกี่ยว

กับการลงโทษแล้ว องค์การสหประชาชาติยังจัดให้มีการประชุม The Prevention of Crime and the Treatment of offender ขึ้นทุก 5 ปี เพื่อสนับสนุนแนวความคิด เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ และเผยแพร่ความมุ่งหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแขนงนี้ ให้กว้างขวางออกไปเป็นที่ยอมรับ และนับถือปฏิบัติในนานาประเทศทุกภูมิภาคในโลก โดยยึดถือหลักสิทธิมนุษยชน และหลักการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม ในอันที่จะปรับปรุงแต่งแก้ไขตัวบุคคลให้บรรลุจุดประสงค์ของทฤษฎีการลงโทษ และการป้องกันสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งสันติภาพของมนุษยชาติได้ในที่สุด

นอกจากนั้น สหประชาชาติยังได้พัฒนา "ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง" ขึ้นมาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2469 ซึ่งเป็นการสานต่อจากกรรมการราชทัณฑ์ระหว่างประเทศ (IPPC) เป็นผลให้ข้อกำหนดดังกล่าวได้แพร่หลายเป็นแบบฉบับที่นานาอารยประเทศ ได้ยึดถือเป็นแนวทางในการพัฒนางานราชทัณฑ์ อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่ข้อกำหนดดังกล่าวมิใช่กฎหมาย และขาดอำนาจบังคับให้ปฏิบัติตาม ดังนั้น สิ่งที่ยังคงการสหประชาชาติจะพึงทำได้ก็คือ การส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกต่างๆ ปฏิบัติข้อกำหนดดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างในด้านต่างๆ ของแต่ละประเทศดังที่ข้อกำหนดข้อ 2 ของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้ระบุว่า

ข้อ 2. เนื่องจากความแตกต่างในด้านกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ และสภาพภูมิศาสตร์ ฉะนั้น ข้อกำหนดนี้ย่อมจะใช้ปฏิบัติไม่ได้ ทุกข้อ ทุกแห่งทุกเวลา แต่ควรพยายามช่วยกันนำมาใช้ เพื่อขจัดปัญหายุ่งยากทั้งหมด เพราะข้อกำหนดนี้สหประชาชาติได้รับรองว่า เป็นข้อปฏิบัติขั้นต่ำที่เหมาะสมดีแล้ว

ดังนั้น แม้ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำนี้จะไม่ใช่กฎหมาย แต่ก็เป็นการกำหนดสิ่งที่ดีสำหรับนักโทษ เป็นหลักประกันในการคุ้มครองนักโทษ องค์การสหประชาชาติจึงได้เพียรพยายามมาตลอด ในการที่จะทำให้ข้อกำหนดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับ และมีการนำไปยึดถือปฏิบัติในประเทศสมาชิกอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในการประชุมครั้งที่ 4 ครั้งที่ 5 ครั้งที่ 6 และครั้งที่ 7 ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมเพื่อประสานความพยายามในการที่จะทำให้ข้อกำหนดดังกล่าวได้รับการยอมรับมากขึ้น

องค์การสหประชาชาติเห็นว่า การส่งเสริม และสนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ มีการปฏิบัติต่อนักโทษสอดคล้องกับข้อกำหนดมากขึ้น ก็เท่ากับเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษ เพราะข้อกำหนดดังกล่าว เป็นเสมือนกับมาตรวัดการปฏิบัติต่อนักโทษในเรื่องจำว่ามีมนุษยธรรม และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของนักโทษหรือไม่ นอกจากนี้ องค์การสหประชาชาติยังได้จัดให้มีการประชุมว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดขึ้นทุก 5 ปี เพื่อปรับปรุงข้อกำหนดดังกล่าวทันสมัย และมีความเหมาะสมมากขึ้น

ในการประชุมใหญ่ของสหประชาชาติ ว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ครั้งที่ 8 ที่ประเทศคิวบา ในระหว่างวันที่ 27 สิงหาคม - 7 กันยายน 2533 ที่ประชุมได้เน้นให้เห็นถึงการยอมรับของประชาชาติต่างๆต่อการเคารพในสิทธิของนักโทษ ด้วยการขยายขอบเขตโครงการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้ประเทศต่างๆที่กำลังเผชิญหน้ากับปัญหาอาชญากรรม สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้ขอบเขตของการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้น ซึ่งที่ประชุมได้ลงมติในร่างข้อกำหนดต่างๆที่สำคัญ เพื่อนำเสนอให้สมัชชาใหญ่ลงมติ ดังนี้คือ

- 1) ร่างข้อมติเรื่อง "ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยมาตรการไม่ใช้การจู่โจม"
- 2) ร่างข้อมติเรื่อง "การติดเชื้โรคเอดส์ และการเป็นเอดส์ในเรือนจำ"
- 3) ร่างข้อมติเรื่อง "ปีสากลของผู้ต้องขัง"
- 4) ร่างข้อมติเรื่อง "ความร่วมมือระหว่างประเทศในการบริหารงานเรือนจำและมาตรการในชุมชน"

นอกจากข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแล้ว ประเทศต่างๆยังได้ร่วมมือกันจัดทำอนุสัญญาเพื่อคุ้มครองสิทธิของนักโทษไว้อีกหลายฉบับ เช่น อนุสัญญาต่อต้านการทรมาน และการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือการลงโทษที่เป็น การเหยียดหยาม (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) และคำประกาศการคุ้มครองบุคคลจากการทรมานและการทำทารุณที่ขัดต่อหลักมนุษยธรรม หรือ

การลงโทษที่เป็นการเหยียดหยาม (Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) ซึ่งตามอนุสัญญาเหล่านี้ ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกกระทำทรมานหรือได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามของนานาประเทศที่ต้องการให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น

ในภูมิภาคเอเชีย องค์การสหประชาชาติยังได้สนับสนุนให้มีการตั้งองค์กรและสถาบันต่างๆขึ้น เพื่อมุ่งคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดตั้งสถาบันเอเชีย และตะวันออกไกลของสหประชาชาติเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรม และวิธีปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด (United Nation Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders) หรือ (UNAFEI) ขึ้นในภูมิภาคเอเชีย และตะวันออกไกล

นอกจากการดำเนินงานเกี่ยวกับ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษขององค์การสหประชาชาติดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ในกลุ่มประเทศยุโรปก็ได้มีการร่วมมือกันในระดับภูมิภาคจัดตั้งสภายุโรป (Council of Europe) ขึ้น และได้จัดทำอนุสัญญา เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom) ซึ่งมีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษไว้ อนุสัญญานี้เริ่มมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 3 กันยายน ค.ศ 1953 และได้รับการให้สัตยาบันจากประเทศภาคี 14 ประเทศ (ค.ศ 1970) วิธีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทำได้โดยผ่านการพิจารณา และภายใต้การดำเนินการของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (The European Human Rights Commission) และศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (The European Human Rights Court)

การมุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชน มิใช่เพียงแต่การเน้นถึงผลบังคับหรือมาตรการในการควบคุม ให้รัฐต่างๆเคารพกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น แต่โดยเจตนารมณ์อันแท้จริงแล้ว คือ ต้องการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ทุกประเทศในทุกภูมิภาคเห็นความสำคัญของคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ให้เกิดความสำนึกในเรื่องสิทธิมนุษยชนและร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างจริงจัง